

Володимир Попик,

в. о. директора Інституту біографічних досліджень НБУВ,
канд. іст. наук

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто актуальні концептуальні засади формування в Україні електронних ресурсів біографічної інформації, зокрема у розрізі відображення у них суспільно-політичних та етнокультурних реалій, проблем соборності і регіоналізму в минулому і сучасності, єдності національного життя в Україні та українській діаспорі. Значну увагу приділено завданням поєднання в електронному інформаційному просторі України історико-біографічних ресурсів різного цільового призначення та тематичного спрямування, консолідації загальнонаціонального простору історико-біографічної інформації, місцю і ролі Інституту біографічних досліджень НБУВ у розвиткові національних ресурсів історико-біографічної інформації.

Ключові слова: електронні науково-інформаційні ресурси, біографічна інформація, концептуальні засади біографічних досліджень.

Ресурси біографічної інформації – як історико-меморіальної, так і актуальної (матеріали про наших відомих сучасників) – першорядний складник вітчизняного електронного гуманітарного інформаційного простору, цілеспрямована розбудова якого у нашу комп'ютерну добу є важливою запорукою утвердження повноти і всебічності національного життя, інтелектуальної, культурної і громадянської консолідації суспільства, посилення інформаційної безпеки України в умовах зростаючих зовнішніх інформаційних впливів. Адже, окрім свого суто наукового, освітнього, культурного значення, біографічна інформація особливо важлива тим, що здатна формувати у свідомості громадян «колективний портрет», образ нації, демонструвати на реальних прикладах людських доль цілісність українського суспільства попри усі прояви його етнічного, мовного і культурного розмаїття, регіональних відмінностей і політичних протистоянь.

Зважаючи на це, розвиток вітчизняних електронних біографічних інформаційних ресурсів, який відбувається, значною мірою стихійно, з

великими диспропорціями, вимагає більш вдумливого і відповідального ставлення, теоретичного осмислення і наукового супроводження. А отже, проблематика концептуальних і методичних засад цієї роботи, незалежно від того, йдеться про ресурси суто наукового, або освітнього, культурно-просвітницького, чи управлінського призначення, набуває нині особливої наукової і суспільної значущості. На жаль, розроблення її перебуває в Україні впродовж цілого десятиліття все ще на початковій стадії, здійснюється невеликим колективом вчених¹. Проте, якщо у попередні роки вона майже повністю була пов'язана з роботою одного лише Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського над створенням електронного «Українського національного біографічного архіву»², то нині до неї поступово долучається ряд інших наукових установ³.

Щоправда, й у світі в цілому відчутно бракує узагальнювальних праць, присвячених засадничим принципам розвитку електронної біографістики, хоча потроху й з'являються інформаційні, практично-методичні розробки та рекомендації, які становлять неабиякий інтерес і для українських дослідників⁴.

Діапазон теоретичних, методичних, організаційних, технічних і правових проблем, що вимагають розв'язання для забезпечення успішного формування вітчизняних електронних ресурсів біографічної інформації, є досить широким. Можна сказати навіть, що не всі з них вже достатньою мірою проявилися, належно артикульовані науковою думкою, окреслені як такі, що мають стати предметом досліджень. Очевидно, що на сучасному етапі першорядного значення набуває осмислення ідейно-політичної спрямованості вітчизняної електронної біографістики, її відповідності національним інтересам України; всебічного відображення нею етнокультурної та політичної розмаїтості українського соціуму на всіх етапах його історичного розвитку; збалансованого представлення в електронних ресурсах окремих регіонів, сфер людської діяльності, соціальних структур, суспільних, громадських, релігійних рухів. На порядку денному – й чимало більш вузьких і конкретних проблем, пов'язаних з методичними особливостями розбудови інформаційних біографічних ресурсів різного призначення (наукових, для потреб освіти і виховання, меморіально-патріотичних, культурологічних, присвячених діячам окремих етнічних громад тощо); організаційно-технічними питаннями структурної, системотехнічної побудови ресурсів, забезпечення їх наповнення; юридичними аспектами оприлюднення біографічної інформації, що є об'єктом права інтелектуальної власності. Свого вирішення потребують,

нарешті, численні і різноманітні питання джерелознавчого, історіографічного, термінологічного, редакційного, дидактичного плану.

Розуміючи, що розв'язання перелічених завдань потребує окремих спеціальних поглиблених цілеспрямованих досліджень, автор у цій статті робить спробу проаналізувати насамперед ті найважливіші концептуальні проблеми, які вже досить випукло окреслила і поставила на порядок денний сама практика вітчизняної інформаційно-біографічної справи.

Суспільно-політичні та етнокультурні параметри вітчизняної електронної біографістики. Нинішнє відставання України у справі розгортання власних електронних історико-біографічних ресурсів виявляється не лише у їх досить скромних масштабах, розрізненості, кустарному виконанні, «нерозкрученості» у сучасному інформаційному просторі, а й у слабкій конкурентоспроможності з зарубіжними, перш за все – російськими і російськомовними ресурсами, зокрема у тій частині, яка безпосередньо стосується питань історії і культури самої України. Тенденційність подання у зазначених електронних ресурсах, досить активно використовуваних українськими громадянами, всього комплексу матеріалів, пов'язаних з Україною, створює в інформаційному полі психологічний ефект відсутності у держави своєї окремішньої історії і культури, нав'язує уявлення, нібито всі здобутки культури і цивілізації привнесені в Україну завдяки російській культурі і державності. Не менш викривлено трактується у них ретроспектива українсько-російських взаємодій, пов'язаних з участю українців у розбудові російського державного, наукового, освітнього, культурного і духовного потенціалу. Україна відчутно «втрачає» в інформаційному полі своїх співвітчизників, які постають у ньому як діячі російської (або «радянської»), стосовно ХХ ст.) історії і культури, а то й взагалі як етнічні росіяни⁵.

Звідси – чи не найважливіший концептуальний висновок: українські ресурси біографічної інформації мають подавати об'єктивне, засноване на історичній правді, питома українське бачення вітчизняної історії і культури, у тому числі – життєвого, професійного, суспільного і творчого шляху наших співвітчизників, спадщина яких належить одночасно українському та іншим народам. При цьому біографічні сюжети, пов'язані з тісним переплетінням і взаємодією культур, мусять не замовчуватися, а розкриватися в усій їх багатоманітності і складності проявів, включаючи явища полікультуралізму, множинності етнокультурної самоідентифікації особи, її плінності у часі і просторі.

Окреслене вище передбачає, зокрема, що інформаційні масиви вітчизняної електронної історико-меморіальної біографістики мають

якнайбільш повно розкривати потенціал не лише активних діячів національного руху і культури, але й усієї тієї значної частини українства, яка волею історичних реалій не була тісно прилученою до них, часто – не розуміла національної ідеї, не була достатньою мірою обізнаною з досягненнями національної культури, не користувалася у публічній та приватній практиці українською мовою – оскільки такими були нав'язані непереборними обставинами реалії українського життя у Російській імперії і СРСР. При цьому не можна не враховувати й того, що афішована у літературі минулих десятиліть теза про пасивну «відстороненість» як відомих діячів російської науки і культури – етнічних укрїнців, так і широкого кола інтелігенції від українських національних проблем на практиці, за результатами багатьох конкретних біографічних досліджень, не знаходить підтвердження – українці у своєму приватному, повсякденному житті, у дружньому спілкуванні завжди залишалися українцями⁶. Будучи нерідко досить аморфним у своєму суспільно-політичному і культурному самовизначенні, освічене українство, а широкий народний загаль – і поготив, у переважній своїй частині становили широку масову підвалену національного політичного і культурного руху, що не раз красномовно виявлялося на доленосних етапах вітчизняної історії.

Водночас, предметом уваги сучасної української електронної біографістики (особливо зважаючи на її практично необмежені в обсягах матеріали та можливості порівняно з біографістикою книжковою) – в дусі європейських принципів «єдності у багатоманітності» – має бути життя і діяльність представників усіх етнічних сегментів нашого суспільства, навіть незалежно від ступеня їх інтеграції в українське національне життя, ставлення до українського руху, мови і культури. Моноетнічної України в реаліях історії ніколи не існувало, і саме безперервні і багатовимірні взаємодії її етнічних сегментів сформували яскраві особливості розмаїтого за своїми ментальними, культурними і мовними характеристиками українського соціуму.

Не менш важливими засадничими принципами мають виступати політичний плюралізм і толерантність у відображенні давньої і новітньої історії України в усіх її складних і суперечливих реаліях протистояння політичних сил, етнічних і соціальних груп, релігійних конфесій. Визначальним у цій царині мусить стати патріотичний принцип визнання учасників усіх без винятку трагічних протистоянь минулого перш за все нашими співвітчизниками, європейське усвідомлення цінностей національного примирення, яке, зрозуміло, вже не може змінити драматичних колізій минулого, але взмозі подолати їх руйнівний вплив на сьогодення.

Соборність та регіоналізм, єдність національного життя в Україні та українській діаспорі. Формування електронних ресурсів біографічної інформації, на нашу думку, безумовно повинно відображати взаємодію соборності та регіоналізму в національному житті. Зрозумілі для всіх українських патріотів, ці істини, на жаль, є досить непростими у практичній роботі зі створення інформаційних продуктів. Як і у традиційній – книжковій видавничій діяльності, в електронних ресурсах нерідко зберігається розрізнене, досить концептуально ізольоване, «замкнене на себе» подання матеріалів, виокремлене щодо Сходу і Заходу України, її історичних земель, сучасних адміністративних регіонів, материкової України і закордонного українства. Йдеться, зрозуміло, не про те, щоб відмовитися від формування регіональних ресурсів. Навпаки, саме їх розвиток є чи не найважливішим завданням сучасних дослідників-біографістів і упорядників. Кожен регіон України має свою яскраву історію, свої традиції, відчутну специфіку політичного, економічного, соціального, етнокультурного поступу та, звичайно, визначних представників. Проте неправильним і неприпустимим було б це абсолютизувати, протиставляючи одні українські землі, як «справжні українські», іншим – «менш українським», «зрусифікованим», а це, на превеликий жаль, подекуди все ще відчувається. Тому конче необхідним є відображення на біографічних матеріалах різноманітних зв'язків і взаємодій, які на людському, персоналістичному і груповому рівні у всі часи і за всіх обставин уособлювали і розвивали єдність українських земель, соборність України.

Стосовно української діаспори і на концептуальному рівні, і на конкретному матеріалі має підкреслюватися її зв'язок з українським материком. Це стосується як «віддаленої» діаспори, так і тої частини українства, що знаходиться на порубіжжі, волею історичної долі опинившись за межами сучасної української державної території (Придністров'я, північний схід Румунії, Закарпаття, Білгородщина, Тульщина, Воронежчина, Кубань). Предметом досліджень і відображення у наукових працях та довідкових біографічних ресурсах має бути не лише та частина українства за кордоном, яка може вважатися «політично свідомою» і є згуртованою навколо національних установ і організацій, але й більш широкий загаль осіб українського походження, особливо тих, хто у другому–третьому поколінні внаслідок закономірних асиміляційних процесів вже втратив виразно українські риси, але становить для нас інтерес як вияв внеску українців за походженням у національне життя інших народів. Слід пригадати, що такими були Л. Толстой, Ф. Достоєвський, Анна Ахматова, О. Солженіцин, які, попри все їх суперечливе, подекуди –

й негативне ставлення до всього українського, якраз і цікаві нам своїми виявами у російському середовищі питома українських ментальних, архетипічних рис. Саме пам'ять про кровну спорідненість, а не зневага щодо «зросійщення», «сполщення» є у всьому світі ознакою розвиненості і цивілізованості національного самоусвідомлення. Приділяючи увагу вихідцям з України, що проживають в інших краях, необхідно не забувати й тих, хто не належить до етнічних українців та їхніх нащадків.

Повнота та проблемно-тематична збалансованість відображення реалій історичного минулого. Прикметними рисами української історичної біографістики, які вона мусить зберегти і у сучасному електронному варіанті, є демократизм, «всестановість» (стосовно минулих часів) – принцип широкого відображення представників усіх соціальних верств, груп українського суспільства безвідносно до «висоти» їх суспільного становища, шляхетності походження, а, відповідно, лише до власних заслуг особи перед Батьківщиною, високі критерії оцінки яких впродовж тривалого часу усталилися у розумінні українського громадянства. Вітчизняна біографістика, принаймні у своїй історико-меморіальній частині, на щастя, позбавлена снобізму, порожнього уславлення представників родовитої аристократії та великих світу цього. Крену до зображення нецікавих людей за нецікавих обставин, який у зарубіжній історико-біографічній практиці нерідко демонструє культурну і інтелектуальну порожнечу суспільного життя, вдалося уникнути. Проте, не можна не визнати, що почасти це є не стільки результатом новітніх духовних пошуків, скільки наслідування старих традицій, сформованих у часи, коли українці відцуралися від своєї родовитої національної еліти, віддавши її цілком росіянам і полякам. А це мало й негативні наслідки – український національний пантеон втратив від цього й чимало особистостей неординарних: героїв і інтелектуалів, без яких минуле України залишається відчутно «неповним».

На жаль, подібне забуття значною мірою торкнулося й людських вимірів драматичних і суперечливих XIX та XX століть «Загубивши» інтерес до наших співвітчизників – діячів революційного руху, партійних і радянських працівників комуністичної доби, ветеранів воєн, українство необачно втрачає частину свого важливого історичного, політичного і соціального досвіду, який впродовж тривалого часу акумулювався саме у їх діяльності, реалізувався через їх людські долі. Відновлення цих пластів історичної пам'яті навіть не вимагає нової дослідницької і видавничої роботи: електронні форми подання історико-біографічної інформації дають змогу ефективно використовувати раніше опубліковані довідкові

праці – словники, енциклопедії, довідники, меморіальні альманахи, а також повнотекстові видання історичних досліджень.

Поєднання в електронному інформаційному просторі України історико-біографічних ресурсів різного рівня організації, цільового призначення та тематичного спрямування. Ці риси вже і нині певною мірою притаманні вітчизняним інформаційним продуктам біографічного спрямування. Одночасно формуються, хоча і невеликі за обсягом, ресурси універсального змісту, як загальноукраїнські, так і регіональні; поряд з ними – дещо вужчі за спрямуванням проблемно-тематичні (присвячені, зокрема, педагогам, діячам культури і мистецтва, медикам, військовикам тощо). Історико-біографічну інформацію містять веб-сайти установ, підприємств, населених пунктів, окремих родин.

Важливою (хоча і недостатньо ще використовуваною) є принципова можливість поєднання в електронних ресурсах одночасно різного роду джерел і матеріалів: словникових та енциклопедичних біографічних статей; публікацій різноманітного формату з численних довідників, меморіальних альманахів, наукових і суспільно-політичних видань; повнотекстове подання наукових досліджень; оприлюднення документальних і художніх іконографічних матеріалів. Зазначені текстові та зображальні документи здебільшого пов'язані своїм походженням з книжковими друкованими виданнями, але способи їх оперативного пошуку, систематизації, комбінування, паралельного використання, аналізу, запропоновані системотехнічним забезпеченням електронних ресурсів, насамперед шляхом інтеграції контенту у структуровані бази даних, створюють принципово новий, незнаний раніше інформаційний ефект, який дає змогу говорити про вироблення знання принципово більш високого рівня. Тому цілеспрямовано сформовані бази даних біографічної інформації, які надають можливість безперервно уточнювати і доповнювати інформацію, поєднувати різноманітні елементи, постійно і асиметрично нарощувати контент, за своїми можливостями набагато перевершують «лінійні» ресурси, розбудовані на основі певних, раз і назавжди завершених друкованих видань. Серед іншого, бази даних забезпечують доступ і до фоно- та відеодокументів. Своєю чергою, інтегративні ресурси, необхідність яких рано чи пізно усвідомлюється, можуть відкривати доступ до різноманітних баз біографічної інформації одночасно.

На нинішньому ж етапі, який можна охарактеризувати як «первісне нагромадження» біографічної інформації в українському сегменті Інтернету, все ще відчутним недоліком залишається незначний ступінь диференціації ресурсів (або, швидше, її відсутність) за цільовим

призначенням, читацькою / користувачькою аудиторією, на яку вони розраховані. Відсутність адресності, яка може бути забезпечена лише застосуванням певних наукових вимог, методичних правил, дидактичних прийомів утруднює використання електронної інформації різними категоріями користувачів. Будучи «усередненою», вона не може задовольнити інтереси, з одного боку, науковця, з іншого – учня. Явище це значною мірою пов'язане з новизною справи, відсутністю поки що належного досвіду, методичних напрацювань. Дається воно взнаки не лише в українській сфері електронної інформації, – ним навіть сформовано у частини зарубіжних спеціалістів загальну думку стосовно певної «неякості» електронних інформаційних продуктів як їх природженого недоліку. Так, знаний російський історик Я. М. Щапов зазначав, що в принципі можливості використання Інтернету як джерела довідкового інструментарію для наукової роботи є необмеженими, «проте матеріал, що міститься на відомих сайтах, у наш час є доволі примітивним, розрахованим на первісне ознайомлення з темами, які вивчаються, на навчання»⁷ (переклад наш. – В. П.). Слушність цього зауваження можна підтвердити, одночасно висловивши впевненість, що це лише «дитяча хвороба» зростання, і що так буде не завжди.

Насправді, розв'язання проблеми полягає у поступовій, в міру сил і можливостей, появі ґрунтовних методичних напрацювань, диференціації ресурсів за їх функціональним призначенням. Одні з них мають забезпечувати потреби шкільної освіти і виховання, інші – вищої освіти, науково-просвітницької діяльності, патріотичної пропаганди. Нагальною є і необхідність формування ресурсів біографічної інформації академічного рівня, покликаних забезпечити науково-інформаційні потреби дослідницької діяльності.

Необхідність консолідації загальнонаціонального простору історико-біографічної інформації. Важливість формування потужних вітчизняних електронних ресурсів історико-біографічної інформації нині не викликає заперечень. Проте, розробляючи цю проблему у теоретичному, методичному і прикладному плані впродовж кількох років, спеціалісти Інституту біографічних досліджень НБУВ схиляються нині до визнання потреби створення не одного-єдиного всеохопного національного біографічного словника, або електронного архіву, як це видавалося ще кілька років тому (це, певною мірою, було ще відголоском старого мислення, яке не могло обійтися без «централізації» всякої справи), а певної системи самостійних ресурсів, поєднаних загальними методичними принципами формування і використання.

Аналіз тенденцій розвитку інформаційної справи у світі та Україні, позначеної відкритістю, конкурентністю, різноманітними проявами вільних творчих ініціатив, виявив реалістичність реалізації такої моделі побудови «поля біографічної інформації», яка передбачає наявність і взаємодію у ньому численних і різноманітних за цільовим призначенням, проблемно-тематичною спрямованістю, обсягами, формою подання матеріалів, інформаційних ресурсів наукових установ, вищих навчальних закладів, архівів, бібліотек, музеїв, дослідницьких центрів, громадських організацій, окремих спеціалістів і дослідників-аматорів.

Власне, перші важливі кроки у цьому напрямі вже зроблено установами науки, освіти і культури, насамперед бібліотеками – національними, обласними, міськими, дитячими. Це є цілком зрозумілим, тому що найважливішим призначенням історико-біографічної інформації у суспільстві є, перш за все, освітнє і виховне. Слід зважити однак, що ця справа просувається дещо стихійно, методом проб і помилок, експериментів, часто – доморощених, кустарницьких, іноді – шляхом не зовсім вдалого наслідування зарубіжних зразків. Саме це і висуває на перший план завдання науково-методичного забезпечення інформаційно-біографічної справи, а також – вироблення певних конвенційних засад всієї роботи, прийнятних для різних установ, організацій, учасників.

Місце і роль Інституту біографічних досліджень НБУВ у розвитку національних ресурсів історико-біографічної інформації. Структурна і функціональна побудова сфери продукування і поширення історико-біографічної інформації у кожній країні відзначається відчутною специфікою. Країни Заходу, а значною мірою і Росія, з їх давніми традиціями довідкової біографістики та розвиненим книжковим ринком, лівову частку дослідницької та інформаційно-видавничої роботи у зазначеній галузі покладають навіть не на державні наукові установи, а на потужні видавництва, інформаційні корпорації, що успішно функціонують на сучасних ринкових засадах. Попри певні методичні проблеми, така система діє в цілому ефективно і дає змогу реалізовувати численні й великі за обсягом видавничі та інформаційні проекти. У Росії, крім того, держава цілеспрямованими ефективними заходами підтримує пропаганду історичного минулого, підносячи цю справу до рівня національних пріоритетів (зокрема й у плані збереження ідейного впливу на російськомовне населення зарубіжних країн).

В Україні галузь історико-біографічних досліджень і видавничої роботи позбавлена скільки-небудь помітної і систематичної опіки та стимулювання, живиться переважно ентузіазмом розрізнених дослідників та зусиллями

окремих меценатів. База старих напрацювань є досить вузькою, що практично унеможливує формування на її основі потужних новітніх електронних ресурсів національної історико-біографічної інформації. Натомість чималим є обсяг невирішених науково-методичних проблем, які не можуть бути зняті з порядку денного простим «механічним» запозиченням досвіду зарубіжної біографістики.

За таких обставин, розподіл функцій і обов'язків, що об'єктивно складається у сфері формування історико-біографічної інформації в Україні, визначає як найважливіші такі перспективні напрями діяльності Інституту біографічних досліджень НБУВ:

по-перше: формування загальнонаціонального ресурсу біографічної інформації академічного рівня – «Українського національного біографічного архіву» (УНБА), який слугував би завданням ґрунтового науково-довідкового, джерельного, біобібліографічного забезпечення фундаментальних і прикладних біографічних і суміжних з ними досліджень у академічних установах, університетах, інших центрах, оскільки ці завдання не є профільними для зазначених доволі численних наукових установ України і потребують зосередження у певному спеціалізованому осередку;

по-друге: узагальнення досвіду вітчизняної і світової біографіки та біографістики (як спеціальної історичної дисципліни), вироблення і узгодження з іншими центрами дослідницької і біографічно-інформаційної діяльності методичних засад, організаційних підходів, правил роботи, дотримання яких перетворило б розрізнені ресурси, що формуються ними, на єдиний інформаційний простір;

по-третє: координація досліджень та інформаційної роботи, що вимагає постійних і цілеспрямованих зусиль. Слід особливо наголосити, що у сучасних умовах це має бути координація не у старому «радянському» розумінні (як система розподілу та реєстрації завдань «згори» і здійснення формального контролю за їх виконанням), а, швидше, побудова структури інформаційної підтримки і надання інформаційних послуг, налагодження постійного творчого діалогу між фахівцями, створення гнучкої системи горизонтальних і вертикальних зв'язків між окремими осередками і дослідниками.

* * *

Український національний біографічний архів як науково-довідковий ресурс, електронна бібліотека, інструмент наукової інформації, координації біографічних досліджень та розвитку наукової кооперації. На нашу думку, ефективним інструментальним знаряддям реалізації

окреслених вище актуальних науково-інформаційних, дослідницьких, методичних і координаційних завдань міг би стати саме створений нині Інститутом біографічних досліджень НБУВ спільно з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України електронний «Український національний біографічний архів». Його практичні переваги над існуючими нині в Україні і світі ресурсами біографічної інформації полягають в інноваційному поєднанні дослідницьких, науково-інформаційних, методичних, координаційних функцій з можливостями практичного створення і підтримки дієвої системи координації і кооперації біографічних досліджень, здійснюваних у всіх регіонах України і українського зарубіжжя, заснованої на нових засадничих принципах, про які йшлося вище. У найбільш повному вигляді ці можливості передбачається реалізувати шляхом формування, на основі сучасних комп'ютерних інструментальних засобів, «віртуальної всеукраїнської біографічної лабораторії» – як реального простору кооперації дослідницьких і науково-інформаційних зусиль академічних наукових установ, науковців провідних університетів, спеціалістів архівів, музеїв та бібліотек. Така співпраця, за нашим задумом, дасть змогу динамічно розвивати як загальнонаціональний (інтегративний) електронний ресурс історико-біографічної інформації, так і поєднані між собою окремі тематичні та регіональні ресурси, перетворивши їх мережу на якісно нове явище – єдине інформаційне й дослідницьке «поле» у галузі біографістики, що забезпечуватиме дієвий приріст нових знань.

Примітки

¹ Див., приміром: Чижко, В. С. Український біографічний словник (УБС) [Текст] : методологія, сучасний стан та перспективи створення / Віталій Чижко // Чижко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. – К., 1996. – С. 129–158; Брайчевський, С. М. Проблеми програмно-комп'ютерного забезпечення біографічних досліджень [Текст] / Сергій Брайчевський // Укр. біографічний словник : історія і проблематика створення : матер. наук.-практ. конф. (Львів, 8–9 жовт. 1996 р.). – Л.: [б. в.], 1997. – С. 18–21; Гнаткевич, І. Комп'ютерний банк даних «Відомі люди України» як джерело для укладання Українського біографічного словника [Текст] / Ігор Гнаткевич, Ігор Кульчицький // Укр. біографічний словник : історія і проблематика створення : матер. наук.-практ. конф. (Львів, 8–9 жовт. 1996 р.). – Л.: [б. в.], 1997. – С. 18–21; Жарких, М. Підсистема «Персоналії» в базі «Пам'ятки України» [Текст] / Микола Жарких // Укр. біографічний словник : історія і проблематика створення : матер. наук.-практ. конф. (Львів, 8–9 жовт. 1996 р.). – Л.: [б. в.], 1997. – С. 50–52; Чижко В. С. Основні принципи створення Українського біографічного словника [Текст] / Віталій Чижко // Укр. Біографістика : зб. наук. праць. – К. : РІО, 1999. –

Вип. 2. – С. 6–18; *Попик, В. І.* Пріоритети розвитку сучасної української біографістики : вчора, сьогодні, завтра [Текст] / Володимир Попик // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2005. – Вип. 14. – С. 717–727; *Попик, В. І.* Проблеми розвитку біографічних досліджень та формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів [Текст] / Володимир Попик // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 15–27; *Попик, В. І.* Вітчизняні електронні біографічні інформаційні ресурси : сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку [Текст] / Володимир Попик // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2007. – Вип. 19. – С. 501–513; *Попик, В. І.* Персональні матеріали українських дослідників у мережі Інтернет як чинник інтеграції вітчизняної науки, освіти і культури у світовий гуманітарний науково-інформаційний простір [Текст] / В. І. Попик // Укр.-македонський наук. зб. – К.: НБУВ, 2009. – Вип. 4. – С. 329–339; *Попик, В. І.* Біографістика і дослідження українсько-російських історичних і культурних взаємозв'язків [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К.: НБУВ, 2009. – Вип. 5. – С. 7–49.

² *Яценко, О. М.* Забезпечення бібліографічною інформацією комп'ютерної бази даних «Українська національна біографістика» [Текст] / Олег Яценко // Укр. біографічний словник : історія і проблематика створення : матер. наук.-практ. конф. (Львів, 8–9 жовт. 1996 р.) – Л.: [б. в.], 1997. – С. 114; *Яценко, О.* Особові справи архіву Українського Вільного Університету (Мюнхен) як джерело для наповнення біографічною інформацією «Українського біографічного архіву» [Текст] / О. Яценко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2005. – Вип. 14. – С. 744–779; *Яценко, О.* Інформаційні технології в діяльності Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із формування електронних біобібліографічних ресурсів [Текст] / О. Яценко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2006. – Вип. 16. – С. 437–448; *Попик, В. І.* Всесвітня біографічна інформаційна система і завдання формування Українського національного біографічного архіву [Текст] / В. І. Попик // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2006. – Вип. 16. – С. 467–481; *Попик, В. І.* Виртуальные библиотеки XXI века и задачи создания Украинского национального биографического архива [Текст] / В. И. Попик // Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теоретич. сб. – К.: НБУВ, 2006. – Вип. 4. – С. 26–36; *Попик, В. І.* Украинский Национальный биографический архив – неотъемлемая часть электронных научно-информационных ресурсов славянского мира [Текст] / В. И. Попик // Укр.-македонський наук. зб. – К.: НБУВ, 2006. – Вип. 2. – С. 272–281.

³ Зокрема, в Інституті історії України НАН України під керівництвом відомого спеціаліста у галузі архівної справи та документальних ресурсів д-р іст. наук Г. В. Боряка розпочато розробку методичних і прикладних проблем розгортання великого електронного науково-інформаційного ресурсу у галузі історичної науки – «Українського історичного порталу». В Інституті енциклопедичних досліджень НАН України під керівництвом канд. іст. наук М. Г. Железняка розпочато

формування електронного депозитарію документів і матеріалів, зібраних у процесі підготовки енциклопедичних і словникових видань, зокрема – «Енциклопедії сучасної України»; Про це див. також: *Плахонін, А. Г.* е-Енциклопедія історія України [Електронний ресурс] / А. Г. Плахонін. – Режим доступу : <http://history.org.ua/ENU/i.htm>; Попередній перелік гасел «Енциклопедії НТШ» [Текст] : проект. – Л.: Наукове товариство імені Шевченка, 2007. – 140 с.; Те саме [Електронний ресурс] // Наукове т-во імені Шевченка. – Режим доступу : <http://ntsh.org/files/HASLA.doc>.

⁴ *Bibliographie zu den Biographischen Archiven. Biographical Archives Bibliography.* – München ; New Providence ; London ; Paris : K. G. Saur, 1994. – 185 p.; *Wollschlaeger, H.* World Archive of Bygone Days. From Publishers comes the most important lexicon of all time [Text] / Hans Wollschlaeger // *Bibliographie zu den Biographischen Archiven. Biographical Archives Bibliography.* – München ; New Providence ; London ; Paris : K. G. Saur, 1994. – P. 13–15; World Biographical Information System Online (WBIS Online) [Electronic resource] // Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. – 2009–2010. – Режим доступу : <http://www.degruyter.de/cont/imp/saur/saurGvEn.cfm?rc=35520&fg=NW-03>; World Biographical Information System (WBIS) Online [Text] : The most extensive biographical online library : www.saur.de/wbis-online. – Berlin ; New York : K. G. saur Verlag : An Imprint of Walter de Gruyter GMBH & CO. KG, 2004. – 6 p.; World Biographical Information System Online (WBIS Online) [Text] : Now complete. – [Berlin ; New York] : De Gruyter – Saur, [2009]. – 2 p.; [*Каллиников, П.*] Гиперпроект «Большой Русский биографический словарь» [Электронный ресурс] / П. Каллиников // Русский биографический словарь. – Режим доступа : <http://www.rulex.ru/brbs1.htm>; [*Каллиников, П.*] Половцов, А. А. Русский биографический словарь [Электронный ресурс] : Электронная репринтная версия : об издании / П. Каллиников // Русский биографический словарь. – Режим доступа : <http://www.rulex.ru/brbs.htm>; <http://www.rulex.ru/xPol/index.htm>; *Каллиников, П.* Русская портретная галерея [Предисловие] [Электронный ресурс] / П. Каллиников // Русский биографический словарь. – Режим доступа : www.rulex.ru/portgal.htm; *Каллиников, П.* Русский биографический словарь : сетевая версия [Электронный ресурс] / П. Каллиников // Русский биографический словарь. – Режим доступа : <http://www.rulex.ru/brbs.htm>.

⁵ Див. з цього питання одне з нових досліджень автора : *Попик, В. І.* Біографістика і дослідження українсько-російських історичних і культурних взаємозв'язків. – С. 7–49.

⁶ Див., наприклад, праці, підготовлені впродовж останніх років науковцями Інституту біографічних досліджень НБУВ та вченими і дослідниками-аматорами, учасниками щорічних Чижківських читань з історичної біографістики: *Рева, Л. Г.* Українське коріння творчості Сергія Бондарчука [Текст]. / Л. Г. Рева // Українська біографістика : зб. наук. праць. Вип. 3. – К., 2005. – С. 222–232; *Рижєва, Н. О.* Визначні кораблебудівники України [Текст]. / Надія Рижєва // Українська біографістика : зб. наук. праць. Вип. 4. – К., 2008. – С. 217–230; *Москалець, О. В.* Ксенія Держинська: від київських коренів до московських

триумфів [Текст] / Олександр Володимирович Москалець // Українська біографістика: зб. наук. праць. Вип. 5. – К., 2009. – С. 84–91; Корпусова, В. М. Родина О. П. Новицького, М. Вязьмітіна — київські друзі М. Волошина [Текст]. / Валентина Миколаївна Корпусова // Українська біографістика: зб. наук. праць. Вип. 5. – К., 2009. – С. 176–185.

⁷ Щапов, Я. Н. Справочный инструмент историка России [Текст] / Я. Н. Щапов. – М. : Наука, 2007. – 187 с.

УДК 929:030

Світлана Ляшко,

провід. наук. співробітник НБУВ

ЩОДО ДЕЯКИХ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У РОЗВИТКУ БІОГРАФІЧНОЇ ДОВІДКОВОЇ СПРАВИ

На прикладах України, Росії, Великої Британії, Канади та інших країн висвітлено окремі сучасні тенденції у розвитку біографічної довідкової справи та методики і особливостей організації підготовки національних біографічних довідкових видань, які є важливим інструментом соціальних, політичних, професійних та інших комунікацій у суспільстві. У контексті викладеного підкреслено важливість розробки загальноприйнятої методики підготовки біографічних довідкових видань у друкованому або електронному виглядах за рахунок узгоджених принципів їхньої побудови, які передбачатимуть наявність словника, відповідних вимог до біографічної статті, якісного апарату видання тощо.

Ключові слова: біографістика, біографічні довідкові видання, біографічна стаття, апарат видання.

Сучасні дослідники звертають увагу на існування низки досить суперечливих тенденцій у розвитку книговидавництва в цілому та біографічної довідкової справи зокрема. Вони викликані актуалізацією потреби людства, національних та професійних спільнот в оперативному введенні в обіг нових знань, загальний обсяг яких, у тому числі – біографічних, зростає в геометричній прогресії та вимагає відповідної динаміки книговидання. Одночасно відбувається стрімкий розвиток нових, наприклад мобільних і, на відміну від книговидавничої справи, не дуже обмежених формальними вимогами форм та засобів розповсюдження інформації, у тому числі наукових знань, передусім в електронному вигляді (їхніх видів та типів на окремих електронних носіях або у мережевих структурах).

На сьогодні загальним наслідком цих тенденцій є помітний потяг до нехтування перевіреними часом методиками підготовки видань: у традиційному книговиданні це пояснюється потребами більш оперативного введення у суспільний обіг нових знань, а могутні і гнучкі пошукові засоби електронних видань, особливо система гіпертекстових посилань, на перший погляд, взагалі знімають з порядку денного питання методики щодо окремих традиційних видів видань, до яких, зокрема,